

วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด”

Media – Witch - teryacy on Discourse

ธีรวัช เจนวัชรวิทย์¹

arjarn.thy@gmail.com

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์การล่าแม่มด (Witch Hunting) เริ่มมีปรากฏในแถบทวีปยุโรป ในสมัยยุคกลาง (Medieval) โดยมีหลักฐานเชื่อมโยงกับความเชื่อที่ไม่สามารถอธิบายได้ของมนุษย์ เช่น การที่พืชผลไม่ให้ผลผลิตตามต้องการ ปศุสัตว์ล้มป่วย การเกิดภัยพิบัติต่างๆ อันไม่สามารถอธิบายได้โดยผัสสะของมนุษย์ในสมัยนั้น ต่างถูกผลักให้เกิดความเป็น “แม่มด” ทั้งสิ้น โดยจากหลักฐานที่เป็นงานเขียนเกี่ยวกับการระบุตัวตนของแม่มด กลายเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งที่สะท้อนลักษณะไม่พึงประสงค์บางประการต่อมนุษย์เพศหญิง กล่าวคือ มีการเชื่อมโยงความเป็น “เพศหญิง” เข้ากับความไม่สมบูรณ์ การหย่าร้าง (ความเป็นหม้าย) การขาดซึ่งความครบถ้วนทางเพศ ตลอดจนการเชื่อมโยงไฟ ปาน หรือจุดต่างดำต่างๆ บนร่างกาย เข้ากับเครื่องหมายแห่งความเป็นซาตาน หรือปีศาจ เท่ากับว่าการที่เพศหญิงจะมีความเป็นมนุษย์ได้อย่างไม่ถูกกล่าวหาว่านั้น ผิดพรอนต้องสะอาดหมดจด ปราศจากไฟดำใดๆ มิเช่นนั้นแม่มดจำเป็นเหล่านั้นจะถูกเปลือยร่างและเผาประจานที่จัดรัสของชุมชนอย่างเลี่ยงไม่ได้

เมื่อวิทยาศาสตร์เติบโตขึ้นในสังคมมนุษย์ ความคลั่งใจสงสัยในปรากฏการณ์ต่างๆ เริ่มมีความคลายตัวลง คำตอบทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่อำนาจมืดของแม่มด ทำให้ “การล่าแม่มด” นั้นหายไปจากโลก จนกระทั่งในศตวรรษที่ 21 การ “ล่าแม่มด” กลายเป็นคำที่ใช้แทนความหมายของการขุดคุ้ยข้อมูลของผู้กระทำความผิดบางอย่างทางสังคม โดยข้อมูลเหล่านี้จะถูกสืบหาและประจานบนโลกออนไลน์ รอให้ผู้คนในโลกออนไลน์สามารถนำข้อมูลเพื่อไปประจานต่อ ดำทอ หรือลงโทษนอกกฎหมาย เหมือนอย่างการลงโทษแม่มดในสมัยยุคกลางที่เป็นการเผาประจาน ซึ่งการล่าแม่มดในปัจจุบัน นอกจากจะสร้างความเสียหายให้แก่ผู้กระทำความผิดนั้นแล้ว บุคคลแวดล้อมหรือครอบครัวต่างได้รับผลกระทบทางสังคมไปด้วย และถึงแม้ว่าจะมีการให้ความรู้และการณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในหลายๆ ช่องทางเพื่อลดพฤติกรรมกรล่าแม่มดดังกล่าว แต่เมื่อมีผู้กระทำความผิด

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

เกิดขึ้น พฤติกรรมการล่าแม่มดก็ยังคงมีอยู่และมีความรุนแรงแปรผันตามเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยอาจจะเป็นการสะท้อนวาทกรรมบางอย่างที่แสดงว่าสภาพกฎหมายในสังคมบางครั้งมีความล่าช้า บกพร่อง ไม่เหมาะสม เลือกปฏิบัติแค่เพียงบุคคลบางกลุ่ม หรือละเว้นบุคคลบางกลุ่มจากความมีอำนาจบางอย่างของผู้กระทำผิด ทำให้สังคมในส่วนอื่นต้องมีการลงโทษด้วยการแสดงพฤติกรรมการล่าแม่มดในโลกออนไลน์ชดเชยในส่วนที่ขาดหายไปของบทลงโทษทางกฎหมายก็เป็นได้

คำสำคัญ: ล่าแม่มด รู้ทันสื่อ อินเทอร์เน็ต

Abstract

The witch hunting phenomenon was stated in the written evidence of European Medieval period. There were several linkages for the witch with the sexual imperfection, evil, Satan and some unexplainable situations; false harvesting, storm, poor weather, death of animal in the farm and the divorcing. From the witch hunting manuscript about the witch identification, the discourse was emphasized on female and some imperfections (divorced, widow, moles or dark spots on skin were considered the marks of evil), reflecting the definition of female human to be perfect and spotless. Otherwise, she would be naked-tied up with the wooden pole reviled in town square and flamed.

When scientific knowledge bloomed into the world, the reasoned and experimented answers chased away the witch-blaming. Witch hunting phenomenon disappeared. In 21st century, the “Witch-Hunting” is back again to the world in online space. Personal data of the witch, people who do something improper, hazardous or crime-like to the dominant culture and society, are dug, provided and reviled on the internet while other people can track, curse or do the outlaw-punishments as the same way the witches were executed in medieval period. Although there are many “Media literacy” campaigns aiming to reduce the witch hunting phenomenon and determining the unimpressive consequences, they still take place every time when there is the “witch” in the society. This situation may reflect some problems about the law and regulation control in society; delayed-actions, refrainment, side-takings and injustices. So, the witch hunting phenomenon may have to compensate and redeem this part in the world, at least on the internet.

Keywords: witch hunting, media literacy, internet

บทนำ

ในบริบทของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ล้ำสมัยแห่งศตวรรษที่ 21 การเชื่อมต่อกับโครงข่ายอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาผ่านอุปกรณ์สื่อสาร การเชื่อมต่อกับโลกโซเชียลเพียงปลายนิ้ว แต่ด้วยการสื่อสารที่มีความรวดเร็วนี้เองส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางการสื่อสารรูปแบบหนึ่งขึ้นบนชุมชนออนไลน์ ซึ่งมักจะปรากฏอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้กระทำการที่ขัดแย้งต่อบรรทัดฐานของสังคม สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ การขุดค้นหาข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งชื่อจริง นามสกุลจริง ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ บัญชีใช้งานบนโลกออนไลน์ สถานที่ทำงาน ตลอดจนครอบครัว สังเกต หรือแม้กระทั่งมหาวิทยาลัยที่บุคคลนั้นได้ศึกษาอยู่ ข้อมูลส่วนบุคคลเหล่านี้มักจะถูกจัดหาและนำมาไว้บนโลกออนไลน์ รอผู้ใช้งานคนอื่นๆ เข้ามาเพื่อทำการผลิตซ้ำทั้งในรูปแบบการแสดงความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งการแบ่งปัน (Share) ออกไปในวงกว้างมากขึ้น โดยบุคคลเหล่านั้นอาจจะเป็นผู้ที่กระทำผิดจริง หรืออาจเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ แต่พฤติกรรมการผลิตซ้ำในวงกว้างเหล่านั้นก็ได้สร้างความเสียหายต่อจำเลยสังคมไปแล้วทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่แตกต่างกับ “ปรากฏการณ์การล่าแม่มด” ที่เคยเกิดขึ้นบนโลกใบนี้ในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งในวันนี้ ปรากฏการณ์โหดร้ายนั้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้ง บนโลกออนไลน์และสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต

“แม่มดแห่งยุคกลาง” – วาทกรรมเดิม

จากศาสนา

“แม่มดมีตัวตนที่เกิดขึ้นจริง แต่ควรต้องได้รับการฆ่า” (Linder, 2005) เป็นหลักฐานที่ปรากฏขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 6 จากคัมภีร์ของชาวยิว หลังจากนั้นเมื่อมาถึงยุคกลาง (Medieval Age) ที่คริสตจักรแผ่ขยายอาณาบริเวณครอบคลุมยุโรป ประชาชนบาทหลวง มีความเชื่อมั่นในพระเจ้า จนเชื่อว่าพระเจ้าเป็นเพียงผู้เดียวที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนชาตานและแม่มดไม่อาจมีอำนาจเหล่านั้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม Thomas Aquinas กลับมีข้อโต้แย้งว่า วิญญาณชั่วร้าย (Demons) จะทำให้คนทำตามความชั่วของตนเอง (Temptation) ผวนกับความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์ในสมัยนั้น บุคคลผู้วิเศษสามารถใช้เวทย์มนต์ในการเพิ่มผลผลิตการเพาะปลูกได้ ใช้ในการรักษาอาการป่วยได้ เป็นต้น จึงทำให้ความมีเวทย์มนต์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถืออย่างหนึ่ง (Lambert, 2015)

หลังจากนั้นในช่วงปลายยุคกลาง เริ่มมีความเชื่อเรื่องการเสกสวดสาธยายกับซาตาน หรือการแสดงความจริงรักภักดีต่อซาตานของพวกเขา แม่มด การร้ายมนต์คาถาใส่ผู้อื่น การเสกสวดกับสัตว์ การทำให้เกิดพายุ ทำให้ความคิดเรื่อง “เหตุร้ายจากแม่มด” เริ่มเป็นรูปเป็นรอยขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1400 เช่น ความเสียหายต่อการเกษตร หรือเด็กทารก (Linder, 2005) จนกระทั่งต่อมาได้มีการพิมพ์หนังสือ “คู่มือการล่าแม่มด” ขึ้นในปี ค.ศ. 1484 และมีการตรา

เอกสารว่า การใช้เวทย์มนต์เป็นความผิดร้ายแรง พร้อมกับมีวิธีดูว่าใครเป็นแม่มด และวิธีปราบแม่มด จนมีคำกล่าวว่า “คู่มือการล่าแม่มด เป็นหนังสือที่อันตรายที่สุดในโลกในบรรดาหนังสือที่มีทั้งหมด” (<https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) โดยมีการจัดพิมพ์ถึง 14 ครั้ง ในระยะเวลาประมาณ 33 ปี และอีก 16 ครั้งหลังจากนั้น (Ellerbe, no date)

ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “แม่มด” เกิดจากวาทกรรมเรื่อง “เพศ” เป็นหลัก ร้อยละ 80 – 90 ของแม่มดที่ถูกกล่าวเป็นเพศหญิง Ellerbe (no date) กล่าวถึงข้อมูลเรื่องการล่าแม่มดในยุโรปไว้ว่า มีหลักฐานที่เชื่อมโยงเพศหญิงเข้ากับสิ่งไม่ดีตามความเชื่อทางศาสนา เช่น มนุษย์เพศหญิงเกิดจากความผิดพลาดของพระเจ้า มนุษย์เพศหญิงเกิดขึ้นมาจากบาป มนุษย์เพศหญิงเชื่อมโยงกับความเป็นเนื้อหนังมากกว่าเพศชาย และที่ปรากฏอยู่ในคู่มือการล่าแม่มดคือ หญิงที่เป็นแม่มดมักมีการสะสมอวัยวะเพศชายไว้รวมๆ กัน วางไว้ในรังนก โดยมักจะมีเพศชายที่ประสบเหตุอวัยวะเพศหายอยู่บ่อยครั้ง จนต้องเดินทางมาหาแม่มดให้ช่วยต่อคืนให้

ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1500 การล่าและเอาชีวิตรแม่มดเริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยในระยะเวลา 160 ปี จาก 1500 ถึง 1660 (ช่วงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ) ในทวีปยุโรปมีการคร่าชีวิตแม่มดอยู่ระหว่าง 50,000 – 80,000 ราย (<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/fttrials/>

[salem/witchhistory.html](http://law2.umkc.edu/faculty/projects/fttrials/salem/witchhistory.html)) ผู้ต้องสงสัยมักเป็นหญิงม่ายที่ไม่มีคนดูแล คนแก่ หรือ ผู้หญิงที่ใช้สมุนไพรรักษาผู้อื่นแต่ไม่เป็นผล โดยข้อกล่าวหา มักจะเป็น การทำให้เกิดน้ำค้างแข็ง ลูกเห็บตก วัวไม่มีน้ำนมให้รีด เพศชายเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น ในการสอบสวน (หรือเรียกว่า การทรมาน) ผู้ต้องหาจะถูกจับแช่ในน้ำเย็นศักดิ์สิทธิ์ หากจมจะแปลว่าเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่ถ้าลอย แสดงว่าเป็นแม่มด เพราะแต่เดิมเชื่อว่าแม่มด มักจะไม่มีน้ำหนัก (<https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) นอกจากนี้ ผู้ต้องสงสัยจะถูกมัดเปลือยไว้ และมีการกำจัดเส้นขนบนร่างกายเพื่อหา หูด ฝี ปาน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ซาตานมอบไว้บนร่างกายของเพศหญิง (Ellerbe, no date) หากพบ จะนำหญิงผู้นั้นไปเผาหรือแขวนคอต่อหน้าสาธารณชน (Lambert, 2015)

รัฐบาลต่างๆ มีการสนับสนุนการล่าแม่มด ในขณะที่โลกมีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ค้นพบสาเหตุทางการแพทย์มากขึ้น สามารถอธิบายได้และไม่เกี่ยวกับการใช้เวทย์มนต์ของแม่มด ทำให้การล่าแม่มดลดลงในศตวรรษที่ 17 และเมื่อจบศตวรรษดังกล่าวก็ไม่มี การล่าแม่มดอีกเลย (<https://www.jw.org/en/publication/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) โดยต่อมาในยุคแห่งแสงสว่าง (Enlightenment) ยุคสมัยของการล่าแม่มดในยุโรปจึงสิ้นสุดลง การบังคับให้ผู้ต้องสงสัยรับผิด กลายเป็นการกระทำที่ผิดมนุษยธรรม

(<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/witchhistory.html>)

“แม่แมดใหม่” – คนธรรมดาแห่งศตวรรษที่ 21

ปรากฏการณ์การล่าแม่มด ได้คืนชีพกลับขึ้นมาใหม่ ด้วยระยะห่างจากการสิ้นสุดไปแล้วนานถึง 4 ศตวรรษ ในศตวรรษที่ 21 การล่าแม่มด เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ ผ่านระบบการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและโลกโซเชียล โดยในประเทศไทย สาวตรี สุขศรี (2553) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการล่าแม่มดออนไลน์ ซึ่งเกิดขึ้นในปี 2010 (พ.ศ. 2553) ในแวดวงผู้เล่นเฟซบุ๊ก ซึ่งนับเป็นเวทีที่สำคัญในยุคข้อมูลข่าวสาร ซึ่งใช้เป็นทีี่สื่อสาร เรียนรู้ ระบายเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

การล่าแม่มดในศตวรรษนี้ ไม่ได้เป็นการจับผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่าทำให้เกิดเหตุผิดธรรมชาติเหมือนในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ แต่เป็นการลงโทษจาก “สังคม” ต่อคนที่มีความคิดแปลกแยกจากคนหมู่มาก การกระทำที่ผิดบรรทัดฐาน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ต เมื่อเกิดความไม่พอใจ ไม่พอใจ รับไม่ได้ ก็จะแสดงออกด้วยการโพสต์ข้อความ ตอบโต้ ต่อว่า ต่ำทอ ทั่นที รวมถึงการรับข่าวสารจากโลกอินเทอร์เน็ต ที่ผู้รับสารไม่ทันอ่านให้หมดก็สามารถเข้าไปแสดงความคิดเห็นโต้ตอบได้อีกด้วย และเมื่อเกิดกลุ่มคนที่ไม่พอใจในเรื่องเดียวกันมากเข้า ก็จะกลายเป็นการ “ล่าแม่มด”

โดยปริยาย (พงศ์สุข หิรัญพฤกษ์ อ้างถึงใน สิริวุฒิ รัชไชยวัฒน์, 2555)

นอกจากการแสดงความคิดเห็น หรือโพสต์ข้อความดังกล่าวแล้ว สาวตรี สุขศรี (2553) ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ว่า มีการนำชื่อจริง นามสกุลจริง ประวัติการศึกษา ชื่อบิดามารดา หมายเลขโทรศัพท์ และรสนิยมส่วนตัวมาเปิดเผยต่อสาธารณะ มีการรุมด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ถูกสมาชิกที่ร่วมล่าแม่มดวิเคราะห์ในเชิงดูหมิ่นต่างๆ ซึ่งการกระทำเหล่านี้ ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มด นำมาซึ่งปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกันอีกหลากหลาย เช่น การใช้ Hate Speech ในการตั้งชื่อ หรือเรียกคน หรือกลุ่มคนที่เป็นแม่มดด้วยถ้อยคำที่ส่อไปทางดูถูก ดูหมิ่น, การเหมารวม, การรังแกทางโลกไซเบอร์ (Cyber Bullying) เป็นต้น ซึ่งการล่าแม่มดออนไลน์นี้ เปรียบเสมือนการใช้ศาลเตี้ยในอินเทอร์เน็ต (Internet Vigilante) ซึ่งถือเป็นการรังแกผ่านโลกไซเบอร์รูปแบบหนึ่ง ที่ปรากฏอยู่ในสังคม (นิภาพร ทับหุ่น, 2555)

ในต่างประเทศ การล่าแม่มดก็ไม่ได้หมดสิ้นไปตามประวัติศาสตร์บันทึก หากแต่มีการปรับตัวเข้ามาอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้น และรุนแรงขึ้น ในรูปแบบของศาลเตี้ยในโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “แม่มด” ได้หลายรูปแบบ จนบางครั้งถึงชีวิตเหมือนผู้ต้องหาที่เป็น “แม่มด” ในอดีต ดังตัวอย่างจากบทความของ Ian Fortey

(2009) ที่ได้รวบรวมกรณีศึกษาปรากฏการณ์การล่าแม่มดในต่างประเทศ เช่น ในปีค.ศ. 2005 ประเทศเกาหลีใต้ หญิงคนหนึ่งนำสุนัขขึ้นโดยสารรถไฟใต้ดิน สุนัขได้ขับถ่ายลงพื้น แต่หญิงสาวไม่ทำความสะอาดสิ่งที่สุนัขทิ้งไว้ เหตุการณ์เริ่มต้นที่ มีผู้โดยสารบันทึกภาพของหญิงสาวผู้นั้น สุนัข และสิ่งปฏิกูลแล้วส่งต่อไปในโลกออนไลน์ เพียงไม่กี่ชั่วโมงเว็บไซต์ของเกาหลีจำนวนมาก นำเสนอภาพนี้พร้อมด้วยชื่อ “Dog Shit Girl” หลังจากนั้น ข้อมูลส่วนตัวของหญิงสาวถูกขุดคุ้ยและเขียนขึ้นในหลายๆ ที่ มีการทำโปสเตอร์ขึ้นล้อเลียน อีกทั้งมีการแชร์ข้อมูลนี้ออกไปในวงกว้าง (เป็นลักษณะการรังแกทางออนไลน์ หรือ Cyber Bullying) ไม่ช้าหญิงสาวธรรมดา กลายเป็นที่รู้จักของสังคม ถูกด่าทอและใช้ถ้อยคำเหยียดหยามในทุกที่ที่เธอเดินไป ครอบครัวเริ่มได้รับผลกระทบ หญิงสาวถูกขอร้องให้ลาออกจากมหาวิทยาลัย และพยายามที่จะฆ่าตัวตาย ซึ่งเรื่อง Dog Shit Girl ยังมีการนำเสนอในหนังสือพิมพ์ Washington Post ในเวลาต่อมาอีกด้วย

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ร้านจำหน่ายช็อกโกแลต Rocky Mountain Chocolate Factory ปฏิเสธการขอเข้าห้องน้ำของเด็กหญิงอายุ 5 ขวบที่มีอาการท้องเสีย ด้วยสถานการณ์ที่ไม่เอื้ออำนวยเด็กหญิงไม่สามารถกลั้นได้ จนส่งผลให้พื้นที่ส่วนหนึ่งของหน้าร้านเลอะเทอะเป็นวงกว้าง พนักงานในร้านนิ่งเฉย จนกระทั่งแม่ของเด็กเข้ามาต่อว่าผู้จัดการร้านที่ไม่ยอมให้ใช้

ห้องน้ำ เรื่องนี้เริ่มต้นที่ การโพสต์เหตุการณ์ลงในเว็บไซต์ Consumerist.com และกระจายออกไปในหลายๆ เว็บไซต์ จากนั้นข้อมูลส่วนตัวและข้อมูลการติดต่อของผู้จัดการร้าน ถูกโพสต์ขึ้นในอินเทอร์เน็ต แม้กระทั่งการแชร์ตำแหน่งที่อยู่อาศัยของผู้จัดการร้านดังกล่าว รวมถึงภาพถ่ายผ่านทาง Google Earth ทำให้มีผู้คนนำสิ่งปฏิกูลไปขว้างไว้หน้าบ้านของผู้จัดการ จนกระทั่งผู้บริหารต้องออกมาขอโทษและปรับเปลี่ยนนโยบายให้อนุญาตให้ใช้ห้องน้ำของทางร้านได้ (Fortey, 2009)

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการล่าแม่มดทั้ง 2 กรณีข้างต้น เห็นได้ว่ามีผลถึงการงานความปลอดภัยในชีวิต และรวมถึงการสูญเสียความเป็นตัวตนรวมถึงครอบครัว หากเทียบกับแม่มดในยุโรปยุคกลาง กระบวนการในโลกออนไลน์นี้นำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตของแม่มดแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างน้อยในมุมหนึ่ง จากนั้นน้อยที่สุดเพียงแค่ถูกด่าทอไปจนถึงการคิดฆ่าตัวตาย ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ส่วนหนึ่งเกิดจากพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อออนไลน์ และธรรมชาติของสื่อออนไลน์ที่มีความรวดเร็ว และแพร่กระจายได้อย่างฉับไว จนทำให้เกิดผลดังกล่าวขึ้นกับผู้ที่เป็น “แม่มด” ในสังคม

“แม่มดไทย” – วาทกรรมแห่งฐานะและชาติกำเนิด

ในประเทศไทย กรณีอุบัติเหตุจากรถยนต์ที่มีผู้เสียชีวิตถึง 9 ศพ ในปี 2553 ได้รับ

การหยิบยกขึ้นกล่าวถึงในเรื่องปรากฏการณ์การล่าแม่มด จากหลายๆ แหล่ง โดยเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในวันที่ 27 ธันวาคม 2553 เวลา 21.45 น. เมื่อเยาวชนอายุ 16 ปี ขับริยนต์ ฮอนดำชีวิคพุ่งชนท้ายรถตู้สาธารณะบนทางด่วนโทลล์เวย์ จนทำให้มีผู้เสียชีวิตถึง 9 ราย บาดเจ็บอีก 7 ราย หลังจากนั้นมีการแต่งตั้งนายจากทั้งฝ่ายผู้เสียหาย และฝ่ายผู้ก่อเหตุเพื่อต่อสู้กันในชั้นศาล และทำให้ผู้ก่อเหตุมีการรอลงอาญา โดยต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นระยะเวลา 48 ชั่วโมง ด้วยเงื่อนไขว่ายังเป็นเยาวชน

หลังจากที่เกิดเหตุเพียงไม่นาน ภาพของหญิงวัยรุ่นคนหนึ่งยืนพิงขอบทางด่วนกดโทรศัพท์ในมือ พร้อมรถยนต์สีขาวสภาพยับเยินถูกโพสต์ขึ้นในหน้าเว็บไซต์ข่าวและเว็บไซต์อื่นๆ มีการตั้งชื่อให้ผู้ก่อเหตุจนเป็นหนึ่งในแฮชแท็กทวิตเตอร์ “แพรวา 9 ศพ” (และมีชื่ออื่นๆ เช่น ตีนผีวัยทีน คุณหนูแพรวา เป็นต้น) และมีข้อความทวิตส่งต่อกันด้วยความหมายเชิงตั้งคำถามกับประเด็นชาติตระกูล (ตามนามสกุล เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และความไม่เป็นธรรมในบหลวงโทเซ รวมถึงมีการสร้างหน้าเฟซบุ๊กโดยใช้ชื่อว่า “น้องแพรวา” เพื่อนำเสนอเหตุการณ์ดังกล่าว มีผู้กดถูกใจถึง 1,662 คน (ข้อมูลถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2559) รวมถึงกระแสในโลกอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว เทพหัสดิน ณ อยุธยา จนกลายเป็นประเด็นว่าสังคม

ในปัจจุบันใช้อะไรเป็นตัวตัดสิน ระหว่างอารมณ์และเหตุผล (ไทยรัฐออนไลน์, 3 มีนาคม 2554)

จากนั้น โลกโซเชียลมีการติดตามความเป็นไปของเธอเป็นระยะ มีการตั้งกระทู้ในเว็บไซต์ต่างๆ ถึงบทลงโทษที่เธอควรได้รับ ชีวิตของเธอที่ยังคงเป็นปกติ และการเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย นำเสนอภาพการเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นอุดมศึกษา กิจกรรมรับน้อง โดยการแสดงความคิดเห็นที่ปรากฏขึ้นตามกระทู้ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นวาทกรรมที่สะท้อนถึงประเด็นเรื่องชาติตระกูล ด้วยความที่เป็นนามสกุลเก่าแก่ ตลอดจนวาทกรรมที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นไปในสังคมถูกควบคุมด้วยความมีฐานะ และความอ่อนแอของกฎหมายไทยเป็นในข้อคิดเห็นทั้งหมดกว่า 70 ข้อคิดเห็นที่มีต่อกระทู้ “จำได้ไหม แพรวา 9 ศพ ตอนนี้อยู่เปลี่ยนไปมาก” (<http://goo.gl/JpPGmg>) เป็นวาทกรรมที่แสดงเรื่องความเชื่อในกฎแห่งกรรม 19 ครั้ง วาทกรรมเรื่องสังคมที่เอื้อประโยชน์ให้แก่คนที่มีฐานะดี 16 ครั้ง ความพิกลพิการของกฎหมายไทย 15 ครั้ง และเรื่องชาติกำเนิด 8 ครั้ง นอกจากนี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องไปถึงระบบการเมืองการปกครอง จริยธรรม(ความสำนึกได้) และข้อคิดเห็นที่แสดงออกถึงความรุนแรง

ในภาพรวม วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกระทู้ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมไทย กฎหมายมักจะอ่อนแอทุกครั้ง หากผู้ต้องหาเกิดในชาติตระกูลที่ดี มีฐานะที่ดี หรืออยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่สูง จึงต้องพึ่งพา

เพียงแต่เวอร์กรรมที่จะดำเนินการตามกฎหมายแห่งกรรมเท่านั้น ซึ่งถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะถูกตั้งข้อหาจากสังคมว่าทำให้เกิดการสูญเสียถึง 9 ชีวิต แต่บทลงโทษเป็นเพียงแค่การบำเพ็ญประโยชน์ 48 ชั่วโมง โดยยังสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขทั่วไป ยังคงมีตัวตนในสังคม หากเปรียบเทียบกับสังคมแม่มดเดิมในยุโรป เท่ากับว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มดนั้นรอดชีวิต

ปรากฏการณ์การล่าแม่มดในสังคมไทย ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2559 เกิดการแพร่คลิปวิดีโอ รถกระบะสีดำนอยขึ้นทับหน้ารถโตโยต้ายาริส สีแดงที่ขับตามมา และมีภาพชายหนุ่มสวมเสื้อสีน้ำเงินพูดกับตำรวจในเชิงว่าเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ใช่ตนเป็นผู้เริ่มต้น โดยตนขอรับรองความเป็นธรรม ทางรถโตโยต้ายาริสขับมาชนท้ายเอง หลังจากที่มีการแชร์คลิปต่อเนื่องกันไปในโลกออนไลน์เพียงไม่นาน มีการแชร์คลิปภาพที่รถกระบะสีดำนอยเพื่อชนรถโตโยต้ายาริสคันที่อยู่ด้านหลัง ปรากฏการณ์การล่าแม่มดได้เกิดขึ้น ข้อมูลส่วนบุคคล ชื่อจริง นามสกุลจริง อายุ สถาบันการศึกษา สถานที่ทำงานของชายคนดังกล่าว ถูกนำขึ้นบนโลกออนไลน์ ซึ่งชายคนดังกล่าวทำงานเป็นนักจัดรายการวิทยุที่สถานีแห่งหนึ่ง และเคยมีประวัติการขับรถที่เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง (ไทยรัฐออนไลน์, 2559ก) จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้ล่าแม่มด เข้าไปในหน้าเฟซบุ๊กของคลื่นวิทยุ นั้น แสดงความเห็นด้วยถ้อยคำรุนแรงในเชิงกดดันให้ทางสถานีพิจารณาไล่ออกนักจัด

รายการวิทยุคนดังกล่าว และมีการพิจารณายึดใบอนุญาตขับขึ้น รวมถึงได้รับการลงโทษเป็นการจำคุกเป็นระยะเวลา 3 เดือน 15 วัน โดยไม่รอลงอาญา เป็นต้น

วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากการแสดงความคิดเห็นในหน้าเฟซบุ๊กของสถานีวิทยุดังกล่าว พบว่า มีข้อคิดเห็นที่หวังผลให้เกิดการไล่ออกและยุติการทำงานของผู้ต้องหา รวมถึงการแสดงวาทกรรมที่สะท้อนสังคมที่หลงรูปลักษณ์ การมองคนเพียงภายนอก แต่ไม่สามารถรู้ถึงภายในจิตใจได้ โดยครั้งนี้ ชายคนดังกล่าวถูกกำหนดให้ยุติบทบาทการทำงาน ทำให้ประวัติการทำงานมีความเสียหายเกิดขึ้น ซึ่งอาจสร้างความลำบากในอนาคตต่อไป ที่น่าสังเกตคือ ไม่ปรากฏวาทกรรมเกี่ยวกับข้อกฎหมายสำหรับกรณีนี้ เมื่อผู้ต้องหาได้รับการลงโทษดังกล่าว

กรณีอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่มีความเข้มข้นของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์เป็นอย่างมาก เป็นคดีอุบัติเหตุรถเบนซ์ CLS 63 AMG ทะเบียน ชง 3333 กรุงเทพมหานคร พุ่งชนรถยนต์ฟอร์ด พีเอสต้า หมายเลข 6911 เมื่อช่วงเดือนมีนาคมที่ผ่านมา จนเกิดไฟลุกไหม้และทำให้ผู้โดยสารในรถฟอร์ดเสียชีวิตทั้ง 2 คน(<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000031237>) จากการแพร่ของคลิปอุบัติเหตุครั้งนี้ ข้อมูลส่วนตัว ชื่อจริง นามสกุลจริง หน้าที่การงาน ของผู้ต้องหาได้ถูกค้นและทำการนำขึ้นบนโลกออนไลน์ และยิ่งไปกว่านั้นมีการค้นพบข้อมูล

ของผู้ขับรถเบนซ์ในเรื่องฐานะทางการเงิน และฐานะทางสังคมอยู่ในระดับสูง เนื่องจากผู้ขับรถเบนซ์เป็นทายาทธุรกิจกว่า 15 ธุรกิจ มีมูลค่ารวมสูงกว่า 1,000 ล้านบาท หลังจากนั้นมีการแชร์ภาพที่สื่อถึงรสนิยมทางเพศของผู้ต้องหาตลอดจนภาพที่แสดงความเกี่ยวพันกับชีวิตการเมืองเดิมของผู้ต้องหาด้วย

ในประเด็นนี้ สังคมเกิดความสงสัยในกระบวนการการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ค่อนข้างช้า และดูเหมือนจะไม่เกิดผลใดๆ ในเชิงการพัฒนาบุคคล ทั้งๆ ที่ผู้เสียหายได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตถึงสองคน โดยข้อคิดเห็นนี้ระบุในผู้จัดการรายวัน (2559) เกี่ยวกับประเด็นที่ผู้ต้องหาไม่ยอมให้ตรวจปริมาณแอลกอฮอล์ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอ้างว่าในที่เกิดเหตุไม่พบกลิ่นแอลกอฮอล์ และรวมถึงการตั้งข้อหาล่าช้า ซึ่งเป็นการแสดงอภิสัทที่เหนือกว่า หากต้องการสิ่งใดตำรวจก็จะผ่อนปรน

ล่าสุด จากไทยรัฐออนไลน์ (2559ข) ระบุว่า ผู้ขับรถเบนซ์ได้เดินทางไปอุปสมบทเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตทั้ง 2 จากเหตุการณ์ดังกล่าว จากข่าวที่ปรากฏ มีการแชร์ไปยังเฟซบุ๊กมากกว่าสามพันครั้ง และมีการแสดงข้อคิดเห็นที่ปรากฏว่าทรมานในประเด็นที่เกี่ยวกับฐานะทางครอบครัวที่สามารถทำให้ไม่ต้องรับโทษตามกฎหมายได้ สังคมที่อำนาจเงินมีอำนาจมากกว่าอำนาจทางกฎหมาย การตั้งคำถามต่อกฎหมายไทยและกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนวาทกรรมที่แสดงความไม่

สมควรอุปสมบทตามหลักพุทธศาสนา และวาทกรรมที่สะท้อนแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม

อีกหนึ่งกรณีที่สามารถสะท้อนปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ของไทย จากเว็บไซต์ <http://socialnews.teenee.com/ruamduay/2586.html> วันที่ 15 พฤษภาคม 2559 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่กลุ่มชายวัยรุ่นจำนวน 6 คน ใช้อาวุธเป็นมีดดาบขนาดยาวรวมทำร้ายร่างกายและฆ่านายสมเกียรติ ศรีจันทร์ ชายผู้พิการ บริเวณถนนโชคชัย 4 ซอย 69 ซึ่งผู้เสียชีวิตมีอาชีพทำขนมปังขาย แต่จากข้อมูลในเว็บไซต์ดังกล่าวพบว่า ทางตำรวจยังไม่ได้มีการตั้งข้อหาการฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน โดยกล่าวว่าเนื่องจากหลักฐานไม่เพียงพอทำให้เกิดความสงสัยในการทำคดี

ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงเกิดขึ้นเมื่อมีการค้นประวัติของกลุ่มผู้ต้องหา พบว่าจำนวนหนึ่งในกลุ่มผู้ต้องหาเป็นบุตรหลานของตำรวจ เกิดข้อความ "ถูกตำรวจแล้วไง" ขึ้นทั้งในเฟซบุ๊กและการใช้เป็นเครื่องหมายแฮชแท็ก (#) ในทวิตเตอร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอให้ทางตำรวจแสดงความยุติธรรมต่อคดีและการสูญเสียที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งแคมเปญทางเว็บไซต์ change.org เพื่อร้องเรียนไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในการดำเนินคดีดังกล่าวอย่างเป็นธรรม ซึ่งแคมเปญดังกล่าวต้องการผู้เข้าร่วมจำนวน 50,000 รายชื่อ (ข้อมูลถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2559 ขาดอีกเพียง 9,442 รายชื่อ) แต่อย่างไรก็ตาม จนถึงตอนนี้ยัง

ไม่ปรากฏความคืบหน้าของคดีความอย่างเป็นรูปธรรมในเรื่องการตั้งข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ตามที่กลุ่มล่าแม่มดต้องการ

สำหรับกรณีนี้ วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกรณีดังกล่าว เกือบทั้งหมดเป็นเชิงวิพากษ์และตั้งคำถามต่อการทำงานของตำรวจ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงระหว่างผู้ต้องหาและความเป็นบุตรหลานของตำรวจ รวมถึงวาทกรรมแสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยขาดความถูกต้องมาเป็นระยะเวลานาน นอกจากนี้ในเฟซบุ๊กยังมีการแชร์และแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ในจำนวนมากอีกด้วย

สำหรับในประเทศไทยและตัวอย่างจากต่างประเทศข้างต้น จะสังเกตได้ว่า ปรากฏการณ์การล่าแม่มดทำให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างมากกว่าตัวแม่มดเอง โดยลุกลามไปถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับครอบครัว หน่วยงาน สังกัดองค์กร และส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นการตัดอนาคตของตัวแม่มดเองด้วย แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดอย่างเท่ากันในทุกกรณี ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างและวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกรณีต่างๆ ตามสื่อออนไลน์ทั่วไป นอกจากสถานการณ์ที่ได้กล่าวถึงแล้ว การล่าแม่มดในสังคมไทยยังมีปรากฏอยู่ให้เห็นบ่อยครั้ง เช่น การแชร์คลิปวิดีโอของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เข้ามาแย่งอาหารในห้องอาหารของโรงแรมและสุดท้ายทานไม่หมด หรือการค้นข้อมูลของกรรมการผู้ตัดสินกีฬา ที่มี

การสันนิษฐานว่าเป็นกรณีการฉ้อโกงระหว่างทีมชาติไทยและญี่ปุ่น ในการแข่งขันเพื่อคัดตัวสู่โอลิมปิกในปี 2016 ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ทั้งสิ้น แต่จะทำให้เกิดผลมากหรือน้อยขึ้นกับปัจจัยประกอบอื่นๆ ด้วย เช่น บางกรณีการล่าแม่มดสิ้นสุดลงที่กระบวนการรับโทษตามกฎหมายของแม่มด หรือการรับโทษจากองค์กรหนึ่งๆ ในขณะที่บางกรณีการล่าแม่มดไม่สามารถทำอะไรได้เลยนอกจากการค้นประวัติและโพสต์ลงในโลกออนไลน์เท่านั้น ความรุนแรงของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ ยังนำมาซึ่งการสร้างวาทะแห่งความเกลียดชัง หรือ Hate Speech ให้เกิดขึ้นในโลกแห่งการสื่อสารด้วย เช่น การเรียกบุคคลเป็นชื่อความเสียหายอย่าง แพรวา 9 ศพ, ดีเจเก่งเกียร์ R, เสี่ยเบนซ์ ตีนผี หรือ แก๊งค์โจ่งลูกตำรวจ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปจนทำให้เกิด ภาพในความคิด หรือ การเหมารวม (Stereotype) ต่อกลุ่มบุคคลหนึ่งด้วย ดังจะเห็นได้จากวาทกรรมที่เกิดขึ้น มักมีการเหมารวมเกี่ยวกับเรื่องความไม่เป็นธรรมระหว่างคนที่แม่มดเป็นผู้เกิดในชาติตระกูลที่ดี มีฐานะทางการเงิน หรือ ฐานะทางสังคมที่ดีกว่า จะสามารถจ้างข้อกฎหมายได้ง่ายกว่า รวากับเป็นแม่มดผู้มีเวทย์มนต์แห่งชาติดำเนินคดีที่ทำให้กฎหมายคลายตัวลงได้ ทำให้เกิดความ “ค่านายตา” ในสังคมขึ้น โดยลุกลามไปถึงการเหมารวมลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ การเหมารวมสังคมว่าเป็นสังคมเงิน วัตถุนิยม การมองที่

ภายนอกของบุคคลมากกว่าสิ่งที่อยู่ภายใน ทั้งที่ในความเป็นจริงอาจจะไม่ใช่ทุกคนเป็นเช่นนั้น

เมื่อปรากฏการณ์การล่าแม่มด เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านสื่อออนไลน์เป็นหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อแม่มด จาก “พลัง” ของสื่อออนไลน์ ผู้ใช้สื่อออนไลน์จึงมีความจำเป็นต้องตระหนักถึงลักษณะของสื่อ ธรรมชาติของสื่อ และความสามารถของสื่อที่ตนเปิดรับ จนถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้งานสื่อออนไลน์ด้วย รวมถึงการมองข้อมูลให้รอบด้าน รู้ให้เท่าทันสื่อก่อนที่จะโพสต์หรือแชร์ข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวกับบุคคล เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายในวงกว้างเกินกว่าที่จำเป็น

“ล่าแม่มด” – พลังวาทกรรมแห่งการประจาน

การเป็น “แม่มด” ในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่ไม่สมควร และก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นต่อบุคคลอื่น หรือพื้นที่สาธารณะ โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของแม่มดในปัจจุบัน มักถูกแชร์และโพสต์ไว้ในสื่อสารผ่านสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบของภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว จนมีผู้ที่รับสารเกิดความเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกันเป็นจำนวนมาก การค้นข้อมูลของแม่มดจึงเริ่มต้นขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นคือการ “ประจาน” แม่มดให้เป็นที่รู้จักมากที่สุด คล้ายกับเหตุการณ์ในยุคกลางที่มักมีการนำร่างแม่มดที่เปลือยเปล่ามาผูกติดไว้กับเสาไม้ บริเวณจัตุรัสของเมือง เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนในสังคมให้ได้มากที่สุด

นอกจากจะเป็นการประจานผู้เป็นแม่มดแล้ว ปรากฏการณ์การล่าแม่มดยังเป็นวาทกรรมที่ “ประจานความยุติธรรมในสังคม” นั้นหลายๆ เพราะว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการลงทัณฑ์ทางสังคม (Social Sanction) อย่างหนึ่ง ที่มีภูมิความรวดเร็ว เห็นผลเร็วกว่ากระบวนการทางกฎหมาย โดยปรากฏการณ์นี้กำลังแสดงวาทกรรมว่า บางครั้งกฎหมายก็ยังไม่สามารถตอบโจทย์ที่ควรจะเป็น โดย ชล บุนนาค (2554) ได้กล่าวถึง Social Sanction ไว้ว่า มักจะเริ่มต้นจากการสร้างเพจในเฟซบุ๊ก เพื่อการประณาม ประจาน ทำให้อับอาย เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาวะของสังคม คนในสังคมเชื่อว่าบ้านเมืองไม่มีความยุติธรรม กลไกของรัฐของบ้านเมืองไม่ทำงาน ทำให้ต้องเกิดปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมในลักษณะนี้ขึ้นบนโลกอินเทอร์เน็ตอย่างมีพลัง

แนวคิดที่สอดคล้องกับความรุนแรงของพลังแห่งปรากฏการณ์ล่าแม่มดในสื่อออนไลน์ที่มีมากขึ้น เกี่ยวข้องกับ 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของสื่อและสื่อใหม่ และแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้สื่อสาร ดังนี้

แนวคิดที่เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อและสื่อใหม่

1. Technology Determinism

แนวคิด เทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด เป็นแนวคิดเริ่มต้นจาก Marshall McLuhan ที่เริ่มมองว่าตัวสื่อ (โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาที่สื่อสาร) มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคม โดย

แนวคิดนี้ McLuhan ได้รับมาจาก Harold Innis ที่กล่าวว่า สังคมในแต่ละยุคสมัย จะถูกครอบไว้ด้วยลักษณะของสื่อในแต่ละสมัยนั้น (Littlejohn and Foss, 2008) เท่ากับว่า รูปแบบของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พฤติกรรมของบุคคลและสังคมเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของสื่อนั้นๆ

ในยุคที่การสื่อสารเกิดขึ้นได้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จากก่อนหน้านี้ที่การสื่อสารหลักของสังคมเป็นสื่อโทรทัศน์ สิ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าประชาชนมีการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้นอย่างหนึ่งคือ มูลค่าการโฆษณา จากข้อมูลค่าสื่อดิจิทัลในระยะเวลา 5 ปีย้อนหลัง (ตั้งแต่ปี 2555 – 2559) พบว่า มูลค่าในตลาดของสื่อดิจิทัล เพิ่มขึ้นประมาณ 5 เท่าตัว จาก 2,783 ล้านบาท ในปี 2555 เติบโตจนมาถึง 9,927 ล้านบาท ในปี 2559 โดยบุคคลมีอัตราเฉลี่ยในการใช้สื่อดิจิทัลมากกว่า 4.5 ชั่วโมงต่อวัน (<http://m.manager.co.th/iBizChannel/detail/959000036108>) ซึ่งให้เห็นว่า แนวทางการสื่อสารของบุคคลมีแนวโน้มที่จะออกจากสื่อเก่ามากขึ้น

เมื่อการสื่อสารโน้มเอียงไปทางสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ธรรมชาติของสื่อจะเป็นปัจจัยในการกำหนดรูปแบบการสื่อสารของมนุษย์ได้ส่วนหนึ่ง โดยจากบทความวิชาการเรื่อง On the Nature of Internet ของ Daigle (2015) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงของสื่ออินเทอร์เน็ตไว้ ดังนี้

1) Global Reach / Integrity

ข้อมูลที่อยู่บนโลก การสื่อสารอินเทอร์เน็ต สามารถเกิดขึ้นจากจุดใดและไปยังจุดใดก็ได้บนโลกใบนี้

2) General Purposes

อินเทอร์เน็ตไม่ได้สร้างมาเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนั้นข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นอะไรก็ได้ เพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้

3) Support Innovation without Requiring Permission

เป็นคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นความ “เปิดกว้าง” ของอินเทอร์เน็ต ที่เอื้อให้ใครเป็นผู้ใช้งานก็ได้ โดยผู้ใช้งานจำเป็นต้องเข้าใจว่า การใช้อินเทอร์เน็ตไม่ได้เป็นเพียงแค่การดาวน์โหลดข้อมูลเท่านั้น แต่ผู้ใช้งานยังสามารถโพสต์ แชร์ หรือสร้างเนื้อหาได้ด้วย

4) Accessible

ในภาพที่กว้างขึ้น เครือข่ายของบุคคลคนหนึ่ง สามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อได้กับเครือข่ายของบุคคลอีกคนหนึ่งหรือมากกว่า ทำให้เกิดการเชื่อมต่อในเส้นทางที่มากขึ้น

5 Interoperability and Mutual Agreement

การประสานงานร่วมกัน หรือ Interoperability เป็นพื้นฐานของอินเทอร์เน็ต เป็นการเอื้อให้กลุ่มเครือข่ายที่แยกกันอยู่ อยู่คนละที่ ใน Hardware คนละชิ้น ได้ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (เช่นการคุยกันผ่านโปรแกรม หรือ แอปพลิเคชัน)

6) Collaboration

การร่วมมือ หรือ Collaboration จะมี การเกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ตได้โดยไม่เลือก ลักษณะสถานการณ์ ทั้งเรื่องการแสวงหากำไร ทางธุรกิจ หรือการแข่งขันอื่นๆ ผู้ใช้งาน อินเทอร์เน็ตสามารถทำให้เกิดปรากฏการณ์ ความร่วมมือได้

7) Reusable (Technology) Building Block

ในส่วนนี้มีความใกล้เคียงกับ General Purposes โดยการสร้าง Building Block ในโลก อินเทอร์เน็ตสามารถเกิดขึ้นในทิศทางใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้สร้างสรรค์ ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ ใหม่ได้

8) No Permanent Favorites

เทคโนโลยีที่ล้ำสมัย หรือเก่าเกินไปในการ ใช้งาน มักจะสูญสลายไป รวมถึงการเกิดขึ้นของ ระบบต่างๆ ในอินเทอร์เน็ตด้วย มีการเกิดขึ้น การถูกใช้งาน และการสลายไปตามธรรมชาติ ของอินเทอร์เน็ต

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต คือ อะไรก็ได้ เนื้อหาข้อมูลจากแหล่งใดก็ได้ และสามารถเชื่อมต่อไปที่ไหนก็ได้ สามารถสร้าง ความร่วมมือในทิศทางใดก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์ ใดก็ได้ ซึ่งธรรมชาติของสื่อใหม่นี้ จึงเปิดโอกาส ให้บุคคลและสังคมสามารถรับข้อมูลข่าวสารได้ ง่ายขึ้น จากผู้ส่งซึ่งเป็นใครก็ได้มากขึ้น รวมถึง วัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สามารถเป็นอะไรก็ได้

ได้ ด้วยธรรมชาติของสื่อที่เปลี่ยนไปจาก สื่อสารมวลชนเดิม

เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อสารมวลชนเดิม จากข้อมูลของ Dominick (1999) กล่าวถึง ลักษณะของสื่อสารมวลชน และธรรมชาติของ สื่อสารมวลชนไว้ 5 ประการ ได้แก่

(1) การสื่อสารมวลชนจะเกิดขึ้นจาก องค์การที่มีความซับซ้อน และเป็นทางการ

(2) องค์การการสื่อสารมวลชนมีผู้ทำ หน้าที่ทรงหลายชั้น

(3) องค์การการสื่อสารมวลชนมีความ จำเป็นต้องใช้เงินทุนที่มากในการบริหารจัดการ

(4) องค์การการสื่อสารมวลชนเป็น หน่วยงานที่แสวงหากำไร

(5) องค์การการสื่อสารมวลชนมีการแข่ง กันกันในระดับสูง

ความต่างระหว่างธรรมชาติของสื่อ อินเทอร์เน็ต และสื่อสารมวลชนเดิม มีอยู่หลาย ประเด็นตามที่ได้แสดงไว้ในข้อมูลข้างต้น ส่งผล ให้การเปิดรับและการส่งผ่านข้อมูลในการสื่อสาร ของสังคมทุกวันนี้สามารถ “เป็นอะไรก็ได้” ได้ มากขึ้น ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในการสื่อสารไม่ จำเป็นต้องมีเงินทุนมากในการบริหารจัดการ และไม่จำเป็นต้องแสวงหากำไร รวมถึงไม่ จำเป็นต้องเป็นองค์กรที่ซับซ้อน ดังนั้นจึงทำให้ การสื่อสารผ่านสื่อใหม่มีความง่าย รวดเร็ว ไป ใกล้เคียงมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารบน อินเทอร์เน็ตสามารถเกิดขึ้นจากใครก็ได้ ที่ใด หรือเวลาใดก็ได้ ทำให้บุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้

ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน เกิดการตอบกลับได้ในทันที (Immediate Feedback) เมื่อเทียบกับการสื่อสารจากสื่อเก่า บุคคลจะเป็นผู้รับสารเป็นส่วนใหญ่ การตอบกลับจะเกิดขึ้นได้ อย่างล่าช้า (Delayed Feedback) ด้วยเหตุนี้เอง การให้ความคิดเห็น หรือการแชร์ข้อมูลต่างๆ จึงสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และพร้อมที่จะแสดงออกในทันทีเมื่อมีเหตุการณ์หรือข้อมูลใหม่ๆ ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดสามารถขยายวงกว้างออกไปได้มากในระยะเวลาอันสั้น และอีกหนึ่งคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ต คือ ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นใครก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนที่แท้จริง ผู้ใช้งานจึงไม่จำเป็นต้องสนใจการกระทำที่เกิดขึ้นของตน ทั้งการใช้อาจอที่สร้างความเกลียดชัง หรือการให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนการแบ่งปันข้อมูลของแม่มด จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดสามารถเกิดขึ้นได้กับผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทุกคน

2. Agenda Setting Priming and Framing

แนวคิดการกำหนดวาระและสร้างกรอบการรับรู้จากสื่อ หรือ Agenda Setting เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มอิทธิพลของสื่อ โดย Baran and Davis (2012) ได้กล่าวถึงแนวคิดการกำหนดวาระว่า ประชาชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเท่ากัน สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ นั้นอาจมีขนาดใหญ่มากเกินไป กว้างเกินไป หรือซับซ้อนเกินไป ซึ่งสิ่งที่อยู่ในสื่อ เป็น

สิ่งที่ผ่านการทำให้มีความซับซ้อนน้อยลงมาแล้ว ก่อนส่งถึงผู้รับสาร ซึ่งบางครั้งเหตุการณ์ทั้งหมด อาจไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อ (หรือการแชร์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต) จะมีการเน้นบางส่วนของเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้รับสารมีการกระตุ้นความทรงจำบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น (Priming) และยังมีการสร้างกรอบให้กับประเด็นต่างๆ ในสังคม ทำให้เกิดปฏิกิริยาการรับรู้ของผู้รับสารด้วย (Framing)

การลงโทษทางสังคม หรือ Social Sanction เริ่มต้นตั้งแต่มีข่าวลือออกมาโดยไม่มี การตรวจสอบใดๆ หรือมี ก็เป็นเพียงการอนุมานหลักฐานที่กระจัดกระจาย (ชล บุนนาค, 2554) โดยข่าวลือที่เกิดขึ้น มักปรากฏในรูปของ ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ หรือข้อความบางส่วน ดังนั้น ความเป็นไปได้ว่า ภาพ หรือ คลิป ที่มีการแชร์ในตอนต้นของปรากฏการณ์ล่าแม่มด อาจจะเป็นเพียงข้อมูลด้านเดียวที่มีการสร้างวาระจากเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งเมื่อผู้รับสารยังไม่ได้รับทราบถึงเหตุการณ์ทั้งหมด อาจทำให้เกิดการด่วนสรุป หรือเข้าใจประเด็นด้วยอารมณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการปรากฏของ Hate Speech ต่างๆ เป็นการตอกย้ำภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคม เช่น “แก๊งค์โจลูกตำรวจ” เป็นการให้ภาพของความเป็นตำรวจ ซึ่งต้องทำหน้าที่เป็นผู้รักษากฎหมายและรักษาความยุติธรรมในสังคม หรือ “ดีเจเกียร์อาร์” เป็นการให้ภาพของความเป็นบุคคลเบื้องหน้าในวงการบันเทิง ซึ่งควรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม “เสียเป็นชัชน

ฟอร์ด” เป็นการให้ภาพของความเป็นผู้อยู่ในฐานะที่ดี ความเป็นเจ้าของธุรกิจ เป็นต้น และเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น ความหมายของการให้ภาพเหล่านั้นจะยิ่งสะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างการกระทำของบุคคลกับภาพที่ตนควรจะเป็น

สิ่งที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ และมีการแชร์ต่อกันจนกระทั่งเกิดเป็นวาระในโลกออนไลน์ รวมทั้งการที่ผู้เริ่มต้นข้อมูลมีการสร้าง “กรอบ” การรับรู้จากสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้รับข้อมูลมีปฏิกิริยาบางอย่าง อาจเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์การล่าแม่มดในสังคม โดยจากข้อสังเกตที่ว่าปรากฏการณ์การล่าแม่มดนั้น มักจะเกิดขึ้นทันทีเมื่อมีการแชร์ภาพ ข้อมูล หรือคลิปวิดีโอเกิดขึ้น โดยที่ผู้รับสารมักจะมีการกระทำบางอย่างในทันทีโดยไม่สนใจจะสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมทั้งหมด หรือทั้งสถานการณ์เสียก่อน และเมื่อสื่อออนไลน์มีการแพร่กระจายของภาพเดิมซ้ำๆ ทำให้เกิดวาระทางสังคมขึ้นจากชุดข้อมูลดังกล่าว ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงเกิดขึ้นตามมา

3. New Media Theory

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ เป็นทฤษฎีที่ถูกตั้งขึ้นโดย Mark Poster ในปี ค.ศ. 1995 (Littlejohn and Foss, 2008) โดย Poster กล่าวว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา โลกการสื่อสารได้เข้าสู่ยุค Media Age ที่ 2 โดยมีความแตกต่างจากยุค Media Age 1 คือ

(1) ในยุค Media Age 1 การสื่อสารมักเป็นไปในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralized) หรือการเข้าสู่อำนาจรัฐ โดยรัฐหรือองค์กรต่างๆ ทำหน้าที่ในการคัดเลือกข่าวสาร ก่อนที่จะนำเข้าสู่กระบวนการการนำเสนอสู่ประชาชน ในขณะที่ Media Age 2 นั้น ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Decentralized) ผู้คนในสังคมสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปของเครือข่ายที่เกิดขึ้นได้ไม่รู้จักจบ

(2) ผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในยุค Media Age1 มักเป็นในรูปแบบขององค์กร เอกชน หรือรัฐบาล ที่จำเป็นต้องมีเงินทุนมาก ในการสร้างหรือจัดหาเครื่องมือในการแพร่ภาพออกอากาศ แต่ในยุค Media Age2 บุคคลมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบขององค์กรอีกต่อไป

(3) ในยุค Media Age 1 การสื่อสารหลักๆ ของสังคมจะอยู่ในรูปแบบของการออกอากาศ หรือ On Air ที่จำเป็นต้องมีสัญญาณและช่องสัญญาณ แต่ในยุค Media Age 2 การสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบ Online มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยช่องสัญญาณอีกต่อไป

จากแนวคิดนี้ จะเห็นได้ว่าหลังจากปี ค.ศ. 1990 โลกเข้าสู่ยุคการสื่อสารแบบ Individual อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเมื่อการสื่อสารของบุคคลไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ศูนย์กลาง หรือถูกควบคุมโดยรัฐ องค์กร ต่างๆ ทำให้พฤติกรรม

การสื่อสารของบุคคลนั้นมีความเป็นอิสระได้มากขึ้น การกระทำต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้การตัดสินใจของบุคคลเองเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมีการกลั่นกรองหลายชั้นเหมือนในรูปแบบองค์กร ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย และรวดเร็ว เพราะเมื่อเป็นการสื่อสารแบบ Online แล้ว บุคคลมีสื่ออยู่ในมือ และสามารถเชื่อมต่อไปยังโลกภายนอกได้ทุกเมื่อ พร้อมทั้งสามารถแสดงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและไม่ขึ้นกับบุคคลอื่นๆ นำไปสู่การแสดงออกบนโลกออนไลน์ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สื่อสาร

1. Expectancy – Value Theory

Expectancy – Value Theory มีพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า ทักษะของบุคคลจะเป็นตัวนำพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำต่อวัตถุหรือเหตุการณ์ได้ โดยข้อมูลจากภายนอกสามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้ เปลี่ยนทิศทางการเชื่อได้ และเพิ่มเติมความเชื่อใหม่ๆ ได้ (Littlejohn and Foss, 2008) บุคคลมักมีการตั้งเป้าไว้ โดยมีพฤติกรรมเป็นคำตอบสนองต่อความเชื่อบางอย่าง ที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่าสื่อสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้

ข้อสังเกตเบื้องต้นจากพฤติกรรมของ “แม่มด” ที่เกิดขึ้นในสังคม อันเป็นเหตุให้เกิดปรากฏการณ์การล่าแม่มดตามมา แม่มดมักจะมี

พฤติกรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดความเสียหาย ต่อชีวิต ทรัพย์สิน หรือส่วนรวม ตลอดจนการแสดงออกพฤติกรรมอันผิดไปจากที่ควรจะเป็น ซึ่งทำให้เกิดการ “ขัด” ต่อทัศนคติและความเชื่อของคนส่วนหนึ่ง (อาจจะเป็นส่วนใหญ่) ในสังคม เมื่อขัดกับความเชื่อบางอย่างแล้ว คนกลุ่มนั้นจึงแสดงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามทัศนคติที่ตนมีอยู่ ผ่านทางสังคมออนไลน์ จนกระทั่งในบางกรณีเมื่อแม่มดได้รับโทษ (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) จึงเกิดความพึงพอใจ และมีพฤติกรรมเช่นนี้อีกเมื่อเกิดสถานการณ์ขึ้นในสังคม โดยการที่บุคคลจะมีทัศนคติบางอย่างต่อบางเรื่อง หรือบางสถานการณ์ ล้วนขึ้นอยู่กับการศึกษาและให้ความหมายจากตนเองเป็นสำคัญ ปรากฏการณ์การล่าแม่มด จึงมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการให้ความหมายต่อพฤติกรรมของแม่มดว่าขัดกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือชุดความคิดเดิมของตน หมายความว่า “ความผิด” “ความไม่เหมาะสม” ที่แม่มดเหล่านั้นควรต้องได้รับโทษในทางใดทางหนึ่ง จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์การล่าแม่มดตามมา

2. Media Literacy

แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ หรือ Media Literacy เกิดขึ้นในประเทศแคนาดา และใช้คำนี้อย่างแพร่หลายในประเทศสหรัฐอเมริกา (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน, 2558) เป็นแนวคิดที่

สำคัญในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะช่วยให้คนสามารถรับรู้ เข้าใจ ประเมิน และสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อโดยไม่ถูกครอบงำจากสื่อ รู้จักใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จึงเป็นสถานะที่เกิดจากความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์ความหมายของเนื้อหา ความประเมินคุณค่าและเจตนาที่สื่อส่งมาผ่านวิธีการต่างๆ เป้าหมายสูงสุดคือการรับรู้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถแยกความเห็นออกจากความจริงได้ (โตมร อภินันทนากร, 2552 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน, 2558)

Potter (2014) และ Silverblatt (1995 อ้างถึงใน Baran, 2002) ระบุว่าโครงสร้างหรือองค์ประกอบของความรู้เท่าทันสื่อประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ความรู้ด้านผลกระทบของสื่อ (Media Effect) กระบวนการสื่อสารของสื่อ (Process of Mass Communication) เนื้อหาของสื่อและกลยุทธ์ในการวิเคราะห์สารในสื่อ (Media Content Analysis) อุตสาหกรรมสื่อและกระบวนการผลิตสื่อ (Media Industry) ความเข้าใจถึงจริยธรรมในสื่อ (Ethical and Moral Obligation) โลกแห่งความเป็นจริง (Real World) และ รู้จักตนเอง (Self) นอกจากนี้ Potter (2014) ยังกล่าวถึงมิติของการรู้เท่าทันสื่อไว้ 4 ด้าน คือ

มิติด้านความรู้ – เข้าใจสัญลักษณ์ต่างๆ และประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในสื่อ

มิติด้านอารมณ์ – เข้าใจว่าผู้ผลิตหรือผู้สร้างสื่อต้องการสื่อสารให้เกิดอารมณ์ใด

มิติด้านสุนทรียะ – เข้าใจมุมมองทางศิลปะ อันเกิดจากทักษะการผลิตเนื้อหาต่างๆ

มิติด้านจริยธรรม – รับรู้ ตีความ ค่านิยมที่แฝงอยู่ในสารได้

จากปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ อาจเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ บ่อยครั้งที่การสื่อสาร การแชร์ภาพหรือคลิปวิดีโอต่างๆ จากสถานการณ์ ทำให้บุคคลไม่สามารถแยกได้ระหว่างอารมณ์และความจริง หรืออาจยังไม่ได้ใช้เวลาในการคิดวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งการโพสต์ข้อความ การแชร์รูปภาพ การแสดงความคิดเห็น หรือการกดไลค์สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดผลกระทบของสื่อตามมาเป็นวงกว้าง แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีความจำเป็นในฐานะผู้สื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน และด้วยความรู้ไม่เท่าทันสื่อ จึงส่งผลให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดมีพลังมากขึ้น

ความรุนแรงและร้ายกาจของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทั้งที่เป็นประเด็นผลกระทบจากสื่อสื่อใหม่ และประเด็นจากตัวผู้สื่อสารเอง โดยหากพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียแล้ว พบว่า ข้อดีคือเมื่อเป็นการส่งผลเสียในวงกว้าง จะทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะกระทำผิดในทางกลับกัน เนื่องจากปรากฏการณ์การล่าแม่มดมักเกิดขึ้นแบบฉับพลันและมีพื้นฐานของข่าวลือ รวมถึงข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจน หากมีการส่งผ่าน

ข้อมูลกันไปในวงกว้าง คงเป็นการยากที่จะลบตราบาปที่จะฝังไว้ที่ตัวแม่แมดออกไปตลอดชีวิต จากข้อมูลส่วนตัวที่ถูกขุดขึ้นมา กลายเป็นรอยเท้าบนโลกอินเทอร์เน็ต (Internet Footprint) ที่ยากจะลบ กลายเป็นผลเสียระยะยาวต่อแม่แมดที่อาจจะพยายามกลับใจภายหลัง รวมถึงหากเป็นการล่าที่ไม่ได้เกิดมาจากข้อมูลที่ชัดเจน อาจเกิดความผิดพลาด ผิดไปจากบุคคลที่กระทำความผิดจริงๆ อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลที่เป็น “แม่แมดจำเป็น” อยู่ไม่น้อย และยังไม่มีการระบุนความผิดทางกฎหมายกับผู้ล่า โดยประเด็นเหล่านี้ควรกลายมาเป็นประเด็นในสังคมต่อไป หากยังมีการล่าแม่แมดให้เห็นกันอยู่

บทสรุป

“แม่แมด” จากตัวตนตามศาสนา จนมาเป็นใครก็ได้

จากในอดีตกาล ความเป็น “แม่แมด” สร้างวาทกรรมความไม่สมบูรณ์แบบไว้ให้เพศหญิง ตั้งแต่การตีตราว่าเพศหญิงคือความผิดพลาดของพระเจ้า เมื่อเกิดเหตุที่สร้างความเสียหายให้แก่พืชผล ปราบปรามการณ์ทางธรรมชาติ หรือการดำรงชีวิตที่ผิดแปลกไป แม่แมดจะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ใช้เวทย์มนต์ มีความเกี่ยวข้องกับซาตานซึ่งต้องมีการสอบสวน หากผู้ต้องหาจะเป็นเพียงหญิงธรรมดา ก็ควรมีผิวพรรณหมดจด ปราศจากไฟ หูด ปาน หรือกระ ที่เชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งซาตาน หากไม่เป็นเช่นนั้น การคร่าชีวิตใน

ฐานะ “แม่แมด” ต่อหน้าธารกำนัลก็เกิดขึ้น ทั้งประกาศและประจานให้รับรู้ทั่วกัน

แต่ในวันนี้ “แม่แมด” ไม่ได้ถูกขุดไว้ด้วยวาทกรรมทางเพศใดๆ คนธรรมดาสามารถเป็นแม่แมดได้ชั่วข้ามคืนบนโลกออนไลน์ ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตพร้อมที่จะล่า ประจาน และสาปแช่งอยู่ทุกขณะ จนก่อให้เกิดความเสียหายทั้งตัวบุคคล ชีวิต ครอบครัว หน้าที่การงาน ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว จนถึงตลอดไป ผ่านการค้นประวัติ ชื่อจริง นามสกุลจริง หมายเลขโทรศัพท์ ที่อยู่ สถานที่ทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลรอบตัว หรือแม้กระทั่ง รสนิยมทางเพศ โดยสิ่งเหล่านี้นำไปสู่จากแห่งความเกลียดชัง (Hate Speech) และ การเหมารวม (Stereotype) ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยจุดร่วมและจุดแตกต่างระหว่างปรากฏการณ์การล่าแม่แมดในอดีต และในโลกออนไลน์ปัจจุบันคือ

- (1) ผู้ที่ถูกกล่าวหรือถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่แมดทั้งในอดีตและปัจจุบัน อาจจะเป็นเพียงแค่ผู้บริสุทธิ์ ในอดีตมีเพียงวีรกรรมของไฟ กระปาน หูด เท่านั้นที่เป็นเครื่องโยงระหว่างความเป็นคนธรรมดา กับความเป็นแม่แมด ทั้งที่ในความเป็นจริงสิ่งต่างๆ เหล่านั้นสามารถมีได้กับทุกคนอยู่แล้ว มิได้เป็นหลักฐานพิสูจน์ว่าบุคคลนั้นๆ มีความสามารถในเรื่องเวทย์มนต์ แต่ในขณะที่ปัจจุบัน การล่าแม่แมด

- (2) สามารถเกิดได้ในเพียงชั่วข้ามคืน ผู้ที่ถูกกล่าวอาจจะเป็นผู้บริสุทธิ์ หากผู้กล่าวเห็นเพียงข้อมูลด้านเดียว
- (2) การหมายให้บรรลุนิโทษ ทั้งปรากฏการณ์การล่าแม่มดในอดีต และในปัจจุบัน เป้าหมายเดียวกัน ของทั้ง 2 ช่วงเวลาคือการให้เกิด การบรรลุนิโทษเกิดขึ้นจากผู้ที่ถูก กล่าวหาว่าเป็นแม่มด โดยในอดีต การหมายเอาชีวิตเป็นการบรรลุนิโทษที่เกิดขึ้น ส่วนการล่าแม่มดในโลกออนไลน์ปัจจุบัน เป้าหมายสุดท้ายอาจจะไม่ได้หมายความถึงชีวิต แต่เป็นการลงทัณฑ์ทางสังคม ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความอับอาย ไม่สามารถทนอยู่ในสังคมได้ และความต้องการให้เกิด ความรับผิดชอบที่เหมาะสมต่อ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
- (3) การประจานต่อธารกำนัล ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การให้พื้นที่ทางสังคมนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งในการลงโทษ “แม่มด” ในอดีตการเผา ทั้งเป็นที่ใจกลางจัตุรัสของชุมชน เพื่อเปิดกว้างให้ผู้คนที่ผ่านไปมา สามารถเห็นการลงโทษนั้นได้ แต่ในปรากฏการณ์การล่าแม่มด ปัจจุบัน พื้นที่ทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากเชิงกายภาพ มา

สู่ความเป็นโลกออนไลน์ ชุมชนออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ทวิตเตอร์ หรือไลน์ และเว็บไซต์ต่างๆ กลายเป็นแหล่งประจานข้อมูล ภาพท่อนั้นได้ แต่ในปรากฏการณ์การล่าแม่มดปัจจุบัน พื้นที่ทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากเชิงกายภาพ มาสู่ความเป็นโลกออนไลน์ ชุมชนออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ทวิตเตอร์ หรือไลน์ และเว็บไซต์ต่างๆ กลายเป็นแหล่งประจานข้อมูล ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ ของแม่มด ซึ่งไม่ว่าใครก็สามารถเข้ามาดูได้ แสดงความเห็น ตำหนิ สาปแช่ง ได้ทั้งหมด

นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่น่าสังเกตคือ ปรากฏการณ์การล่าแม่มดมักเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีผู้กระทำความเสียหายทั้งกับบุคคล ครอบครัว หรือความเป็นสาธารณะ เป็นการวิพากษ์อย่างหนึ่งถึงกฎหมาย ข้อกำหนดต่างๆ ที่มีในสังคมไม่สามารถใช้งานได้ ไม่สามารถให้ผลได้ ใช้เวลามากเกินไปในการดำเนินการ และไม่ทำให้เกิดความเป็นธรรมในแบบอย่างที่เราควรจะเป็น จึงต้องมีการลงทัณฑ์ในรูปแบบออนไลน์ขึ้น เพื่อให้เกิดผลทางใดทางหนึ่งที่เป็นความเสียหาย (อาจจะต่อจิตใจ ครอบครัว สถาบัน คนรอบข้าง หน่วยงานที่สังกัด) และอย่างน้อยก่อให้เกิดความ

หวาดกลัวของบุคคลใจสังคม เสมือนเป็นกรอบ
บางๆ จริยธรรมและค่านิยม โดยปรากฏการณ์
การล่าแม่มดในศตวรรษที่ 21 นี้ เป้าหมาย
สุดท้ายอาจไม่ใช่การเสียชีวิตของแม่มดเหมือนใน
ยุคก่อน แต่เป้าหมายเป็นการประจานให้เกิด
ความอับอายในวงกว้าง และเป็นการสะท้อน
สถานการณ์เพื่อให้เกิดการเอาผิดทางกฎหมาย
อย่างเป็นรูปธรรมในลำดับต่อไป ซึ่งเมื่อกฎหมาย
เป็นอีกกระบวนการที่ยังไม่สามารถคาดเดาผลได้
ว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง หรือสร้างความเป็น
ธรรมให้แก่สังคมได้จริงๆ หรือไม่ แต่สิ่งที่เกิดขึ้น
จริงและทันทีคือ “ตราบาป” ที่จะติดตัวแม่มดไป
ชั่วชีวิตบนโลกออนไลน์

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีการ
รณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)
อยู่มาก ทั้งมีการบรรจุให้มีการเรียนการสอนใน
ระดับมหาวิทยาลัย แต่พฤติกรรมการล่าแม่มดใน
โลกออนไลน์ก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นทุกครั้ง
อาจเป็นตัวสะท้อนอย่างหนึ่งว่า การรู้เท่าทันสื่อ
อาจไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้ปรากฏการณ์
การล่าแม่มดลดลง หากต้องการให้ปรากฏการณ์
การล่าแม่มดลดลง ควรปรับแก้ที่การบังคับใช้
กฎหมายให้เข้มงวดขึ้น ควรเห็นผลที่ชัดเจน
เด็ดขาด และไม่เลือกปฏิบัติจนเป็นข้อกังขา
เหมือนเช่นทุกวันนี้ รวมถึงผู้คนในสังคมควร
ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความมีสติ ไม่ประมาท จน
ก่อให้เกิดความเสียหายตามมา เนื่องจากการใช้
สื่อออนไลน์เกิดขึ้นในพื้นที่กว้างขวางในเวลาอัน
สั้นดังตัวอย่าง การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคงต้องแก้

ที่ความมีสติในการดำรงชีวิตของบุคคล และ
กฎหมายที่ไม่เอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มหนึ่งจน
เกิดความไม่พอดี จนคนในสังคมมีทัศนคติที่ไปใน
ทิศทางเดียวกัน ดังเช่นตัวอย่างการล่าแม่มดใน
สังคมไทย ที่บ่อยครั้ง แม่มดที่รอดพ้นจากการรับ
โทษอย่างเป็นรูปธรรม (เช่น การถูกคุมขัง ถูกไล่
ออก ไม่รับเข้าศึกษาต่อ) มักมาพร้อมกับวาท
กรรมเรื่องฐานะ และชาติกำเนิด จนมีการเหมา
รวมว่าเป็นสังคมที่เห็นแก่เงินตราและวัตถุนิยม
มากกว่าความถูกต้องและความยุติธรรม

การแก้ปัญหาเพียงผู้สื่อสาร หรือการ
รณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ อาจเป็นการแก้ที่
ปลายเหตุเท่านั้น หากต้องการจะให้
ปรากฏการณ์การล่าแม่มดในประเทศไทยลดลง
การให้ความรู้เรื่องการใช้อินเทอร์เน็ต ควบคู่ไปกับการ
พัฒนาเรื่องกฎหมายในสังคมไทย น่าจะเป็น
ทางออกที่ดีที่สุด รวมถึงการสร้างสติสัมปชัญญะ
ในการดำรงชีวิตให้แก่คนในสังคม เพราะใน
ศตวรรษนี้การที่บุคคลจะกลายเป็น “แม่มด” นั้น
ไม่ได้ถูกกำหนดไว้จากบทบัญญัติอันเป็นวาท
กรรมทางศาสนาอีกต่อไป หากแต่ถูกกำหนดไว้
ด้วย “พฤติกรรม” ที่ตนเป็นผู้ก่อ ซึ่งบุคคลใดก็
สามารถเป็น “แม่มด” ได้เพียงชั่วข้ามคืน เมื่อ
สามารถปรับแนวทางได้ทั้งเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ
ระเบียบสังคม ตลอดจนพฤติกรรมในการ
ดำรงชีวิตแล้ว สังคมไทยน่าจะเป็นสังคมที่คน
และแม่มดอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ.

บรรณานุกรม

- จำได้มัย แพรวา 9 ศพ ตอนนี้อะไรเปลี่ยนไปมาก. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://goo.gl/JpPGmg>.
- ชล บุนนาค. (2554). *Social Sanction: ข้อดี ข้อเสีย ข้อเสนอแนะ*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <https://cholbunnag.wordpress.com/2011/01/03/social-sanction/>. ().
- โซเซียลแสดงพลัง ลูกตำรวจแล้วไง. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://goo.gl/Axzw9P>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2554). “สังคมได้โปรดฟังเราบ้าง” เปิดห้วงแม่ “ลัดดาวัลย์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา” (แม่สาวซีวีก). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.thairath.co.th/content/152918>.
- _____. (2559ก). *ถอยปีกอภัยแก่ คณิศร์! ดีเจคนดัง เจตนา*. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/560170>.
- _____. (2559ข). “เสียเป็นซ์” บวชขอโหลิกรรม – อุทิศส่วนกุศลสองนิสิต ป.โท ผู้ลวงลับ. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/617218>.
- นิภาพร ทับทูน. (2555). *ศาลเตี้ยออนไลน์ โฉมแม่แม่มด*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://daily.bangkokbiznews.com/detail/82367>.
- ผู้จัดการรายวัน. (2559). *คดีเบนซ์ชนฟอร์ด ราชินียังอีกยาวไกล*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000031237>.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน. (2558). *รายงานการวิจัย เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ: ประโยชน์และการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ.
- สาวตรี สุขศรี. (2553). *จะอย่างไรกับลัทธิล่ำแม่มด ค.ศ. 2010*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://prachatai.com/journal/2010/05/29258>.
- สิริวุฒิ วัชรวิวัฒน์. (2555). “ล่ำแม่มด”บนโลกออนไลน์ ใคร...คือเหยื่อสังคม?. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9550000139846>.
- “สื่อดิจิทัล” สำแดงพลัง ฟุ้ง 32% กวาดสื่อเก่าตกเป็นแฉ. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://m.manager.co.th/iBizChannel/detail/9590000036108>.

- Baran, S. J. (2002). *Introduction to Mass Communication: Media Literacy and Culture*. 2nd Edition. Boston, MA: McGraw Hill.
- Baran, S. J. and Davis, D. K. (2012). *Mass communication theory: foundation, ferment, and future*. 6th Edition. Canada: Wadworths Cengage Learning.
- Chermand, นามปากกา. (2016). *คุก 3 เดือน 15 วัน ดีใจเก่ง ไม่รอลงอาญา คดีถอยชนยาริส*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://news.mthai.com/hot-news/social-news/475658.html>.
- Daigle, L. (2015). *On the Nature of the Internet*. Global Commission on Internet Governance. The Center for International Governance Innovation. Ontario, Canada.
- Dominick, J. R. (1999). *Dynamics of Mass Communication: Media in Digital Ages*. Boston, MA: McGraw Hill.
- Ellerbe, H. (no date). *The Witch Hunts: The End of Magic and Miracles*. Retrieved May 26, 2016, from http://www.thenazareneway.com/dark_side_of_christian_history.html.
- Fortey, I. (2009). *8 Awesome Cases of Internet Vigilantism*. Retrieved May 26, 2016, from http://www.cracked.com/article_17170_8-awesome-cases-internet-vigilantism.html.
- Lambert, T. (2015). *A History of Witch Trails in Europe*. Retrieved May 26, 2016, from <http://www.localhistories.org/witchtrials.html>.
- Linder, D. (2005). *A Brief History of Witchcraft Persecutions before Salem*. Retrieved May 26, 2016, from: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/witchhistory.html>.
- Littlejohn, S. W. and Foss, K. A. (2008). *Theories of human communication*. 9th Edition. Canada: Wadworths Cengage Learning.
- Potter, W.J. (2014). *Media Literacy*. 7th Edition. London, UK. Sage.
- The European Witch Hunts*. (2014). Retrieved May 26, 2016, from <https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>.